

סימן ה

מלאכה שאין בה טרחה

פתיחה

יש לדון האם גדרי איסור המלאכה בחול המועד שווים לגדרי האיסור בשבת וביום טוב, הנגזרים מל"ט מלאכות שבת, או שהאיסור הוא דווקא במלאכה שיש בה טרחה. ישנה אפשרות נוספת, שהאיסור הוא רק בטרחה, ואפילו טרחה שאין בה מלאכה אסורה. שני הסימנים הבאים יעסקו בנידון זה: הסימן הנוכחי יעסוק במלאכה שאין בה טרחה, והסימן הבא יעסוק בטרחה שאין בה מלאכה.

א. מחלוקת הראשונים בעניין הרווחה שאין בה טרחה

מפשט דברי הגמרא נראה שגם מלאכה שאין בה טרחה אסורה בחול המועד

נאמר במשנה (ב' ע"א): "משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה, בין ממעיין שלא יצא בתחילה, אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון", ע"כ. ובגמרא שאלו: "מאן תנא דפסידא אין, הרווחה לא, ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחינן? אמר רב הונא: רבי אליעזר בן יעקב היא, דתנן: רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את השדה כולה. אימור דשמעת ליה לרבי אליעזר הרווחה דלא, טירחא במקום פסידא מי שמעת ליה? אלא אמר רב פפא: הא מני, רבי יהודה היא וכו", ע"כ. ומבואר שהגמרא חיפשה תנא שדעתו מתאימה בשני עניינים לדין המשנה: ראשית, פסידא אין הרווחה לא, שהוא דין המשנה שמוותר להשקות דווקא שדה בית השלחין שיש הפסד אם לא משקים אותה, ולא שדה בית הבעל שדי לה בגשמים וההשקאה רק משביחה אותה. שנית, אפילו במקום פסידא לא טורחים, שהוא דין המשנה שאף בשדה בית השלחין לא הותר להשקות במי גשמים וקילון¹, משום הטרחה שבכך.

1. קילון הוא כינוי לבריכה. בניגוד להשקאה ממעין שנעשית ע"י ניתוב מי המעין, בהשקיה מבריכה נדרש מהפועל להעביר בעצמו את המים מהבריכה אל המקום שאותו הוא רוצה להשקות.

והגמרא הציעה לומר שהתנא של המשנה הוא ראב"י, האוסר להשקות את השדה כולה, והבינה הגמרא שאיסור זה הוא משום שמדובר על השקיה שיש בה הרווחה, דהיינו שמדובר על בית הבעל, ולכן אסור. ודחתה הגמרא הצעה זו, ולכאורה כוונתה לומר שמכיוון שאת הדין השני לא שמענו מראב"י – שאפילו במקום פסידא אסורה טרחה, לכן ההתאמה בינו ובין תנא דמתניתין היא חלקית בלבד. וכן כתב ר"ח, וז"ל: "אימור דשמעת ליה לראב"י דלא שרי הרויחה מדקתני לא ישקה את כל השדה, אבל שלא להטריח במקום שיש פסידא מי שמעת ליה", עכ"ל. ולפי הבנה זו נראה שהמשנה וראב"י אסרו כל מלאכה הנעשית להרווחה, אפילו אם אין בה טרחה. שהרי הגמרא נוקטת בפשטות שההיתר שהשמיעה המשנה במקום פסידא הוא דווקא בלי טרחה, ועל כרחנו יש ללמוד מכך שהרווחה נאסרה אפילו במלאכה שאין בה טרחה.

לשיטת רש"י וסיעתו הותרה מלאכה שאין בה טרחה אף בהרווחה

ואולם רש"י כת"י² כתב וז"ל: מושכין את המים – שתחת אילן זה לאילן אחר, אע"ג דהוי הרוחא, דהא ליכא טירחא ולא מידי. אבל לא ישקה את השדה כולה – ובבית הבעל קא מיירי דהיינו הרווחה, וכיון דאיכא טורח במקצת אינו משקה... טירחא – יתירא, כגון מי קילון, במקום פסידא מי שמעת ליה דאין משקין ממנו", עכ"ל. ומבואר בדבריו שמלאכה שאין בה טרחה כלל מותרת אף שלא לצורך המועד, ואף בדבר שאינו אבד, והטרחה שנאסרה בסוגיה היא דווקא "טירחא יתירא". וכדברי רש"י כתבו גם רבינו יהונתן מלוניל (פיהמ"ש פ"א מ"ג) הריבב"ן (ו' ע"ב ד"ה פיס' מושכין), ותר"י מפריש (ד"ה אימור).

הרא"ש והר"ן מקשים על הבנה זו מפשט הגמרא, ואוסרים מלאכה שאין בה טרחה
אמנם הרא"ש (בתוספותיו, ב' ע"א ד"ה ובלבד) הקשה על דברי רש"י, וז"ל: "ובלבד שלא ישקה את השדה כולה – פרש"י דבבית הבעל איירי, ואפילו הכי מושכין את המים מאילן לאילן אע"ג דהוי הרויחא, דהא ליכא טירחא מידי. ולא מסתבר לפלגי בהרויחא להתר טורח מועט, דכולה סוגיא מוכחא דבבית הבעל לא שרו מידי. ונראה כפירוש הראב"ד, דהנך אילנות בית השלחין אינון... דמושכין את המים מאילן לאילן משום דאיכא פסידא אי לא משקה להו", עכ"ל.

2. נדפס בנספח לפירושו, עמ' צו, ובהוצאות החדשות של הגמרא נדפס על סדר הדף.

ומעין זה כתב הר"ן (ב' ע"א ד"ה ודחינן), וז"ל: "ודחינן אימר דשמעת ליה לר' אליעזר בן יעקב הרווחה דלא טירחא – כלומר, הא דקתני אבל לא ישקה את השדה, לא מצינן למילף מינה אלא שאסור הרווחה אפילו במקום דליכא טירחא יתירא כי הכא, אבל במקום פסידא כגון בית השלהין לא ילפינן מינה מידי. ואדרבה, איכא למימר שהתיר במקום פסידא אפילו טירחא יתירא, כנ"ל לפירש"י ז"ל. אלא דקשיא לי, דהא אנן הכי קא מיבעיא לן: מאן תנא פסידא אין הרווחה לא, כלומר אפילו במקום דליכא טירחא יתירא כלל, מדקאמר ואפילו במקום פסידא מטרח לא טרחינן, כלומר טירחא יתירא, מכלל דבמקום הרווחה כלל לא טרחינן שום טירחא, ואפילו הכי אסור. ומייתי לה³ הא דר' אליעזר דנשמע מינה דהרווחה במקום דליכא טירחא כלל שרי. ואי טעה ולא דקדק בענין הוה לן לאותובי עלה⁴. והנכון מה שפירש הראב"ד ז"ל דבשדה בית השלחין איירי, עכ"ל.

ומבואר בר"ן שמדייק מלשון הגמרא: "מאן תנא פסידא אין הרווחה לא", שכל הרווחה אסורה. ויש לציין גם ללשון: "אימור דשמעת ליה לראב"י הרווחה דלא", דמשמע בפשטות שכל הרווחה אסורה, ואף הרווחה שאין בה טרחה. וכן משמע מלשונה המוחלטת של הגמרא: "בית השלחין אין בית הבעל לא". אמנם רש"י כנראה הבין שהשקיית השדה כולה כרוכה בטרחה מסוימת, והגמרא לא עסקה במלאכה שאין בה שום טרחה. ובאומרה "הרווחה לא" כוונתה שמלאכה שיש בה טרחה שאינה מרובה והותרה במקום הפסד, אסורה לצורך הרווחה. ומה שהגמרא אמרה שאף במקום הפסד אסור לטרוח, הכוונה לטרחה יתירה.

כן מבואר בדברי ראשונים נוספים

וכן מבואר בדברי הר"י קרקושא, שכתב (ו' ע"ב ד"ה אבל לא) וז"ל: "אבל לא ישקה את כל השדה כולה, דהרווחה אפלו בלא טירחא אסירא", עכ"ל. וכן כתב בהמשך (ד"ה וחכמים מתירים) שמה שהתירו חכמים להשקות את הזרעים, הוא "[לאו] משום דסבירא להו לרבנן דרווחה שריא אלא משום דסבירא להו דזרעים] אפלו לא שתו מלפני המועד איכא בהו פסידא", עכ"ל. וכן כתב הריב"ב (ב' ע"א בדפי הר"ף ד"ה וחכמים מתירים).

3. נראה שמילים אלו מוסבות על התרצן בגמרא שאמר דראב"י היא.

4. דהיינו שלפי הבנת רש"י, היה לגמרא להקשות על התרצן שראב"י מתיר מלאכה שאין בה טרחה והגמרא חיפשה תנא שאוסר מלאכה שאין בה טרחה.

ראשונים נוספים כתבו שהיתר למשוך את המים הוא משום דבר האבד

אף התוס' (ב' ע"א ד"ה מושכין) כתבו שההיתר למשוך את המים מאילן לאילן הוא משום "דאילן כבית השלחין דמי וצריכין למים טפיל". וכן כתב בפירוש רבינו גרשום (ו' ע"ב ד"ה פיס' מושכין) וז"ל: "מושכין המים מאילן לאילן – דהוי השדה בית השלחין ואיכא פסידא יתירא", עכ"ל. וכן כתב המגיד משנה (פ"ח ה"ג) בדעת הרמב"ם, שהביא את דין המשנה בסתמא בסמיכות לדינים אחרים הנוהגים דווקא בשדה בית השלחין. וכן מבואר בדברי המפרש למו"ק (ו' ע"ב ד"ה מושכין): "מושכין המים מאילן לאילן – דהוי כשדה בית השלחין דפסידא יתירא איכא", עכ"ל. וכן הוא בפירוש מסכת משקין (ו' ע"ב ד"ה הא דקתני) וז"ל: "מוליכין את המים מאילן לאילן, קסבר שדה אילן הפסדו מרובה", עכ"ל. וכן כתבו הר"ד (פסקים, ו' ע"א ד"ה מתניתין) והר"י אלמדארי (ו' ע"ב ד"ה מושכין).

ואמנם לא ניתן להוכיח מעצם נקיטת הפירוש הזה שמלאכה שאין בה טרחה אסורה, אך יש לדחות בזה את הראיה להיתר העולה מדברי רש"י. ויתירה מזו, לפי מה שהגדיר רש"י את משיכת המים כמלאכה שאין בה טרחה, אכן נראה שיש להוכיח מהראשונים שמלאכה שאין בה טרחה אסורה אם לא במקום הפסד. ועכ"פ אין הכרע שהם הסכימו לרש"י בהגדרת ההשקיה הזו כמלאכה שאין בה טרחה כלל. ויעוין עוד לקמן (עמ' קלט) בדעת הר"ד בנידון זה.

סתירה לכאורה בדברי המאירי בעניין זה

והמאירי (ב' ע"א ד"ה ר' אליעזר בן יעקב) האריך בהבאת שני הפירושים, וכתב על הפירוש שמדובר על שדה בית השלחין: "והדברים נראין". וכן נטה להכריע גם בפירושו למשנת מושכין את המים (ו' ע"ב ד"ה כל השקאה): "שיטת כל הסוגיא שכל הרוחא אף בלא (פסידא) [טירחא] אסורה". אולם במקום שלישי (ט ע"א ד"ה כשתבונן) כתב להדיא וז"ל: "כשתבונן בהיתר הלכות חול המועד ואסורן אתה מוצא סבת ההיתר מרובות... וכן לדעתנו הרוחה בלא שום טורח", עכ"ל. ולכאורה דבריו סתראי נינהו. ואולי אין כוונתו להכריע את ההלכה בשני המקומות הראשונים, וכפי שמשמע מכך שמזכיר בשני המקומות את דעת רש"י ולא דוחה אותה לגמרי. ורק דבריו בדף י"ט נאמרים כסיכום הלכתי מסודר. ויעוין עוד לקמן (עמ' קמח) בשיטת המאירי.

סיכום ביניים של שיטות הראשונים

עלה בידינו שלשיטת רש"י, ר"י מלונגל, ריבב"ן ותר"י מפריש, הטעם להיתר משיכת המים מאילן לאילן הוא שזו מלאכה שאין בה טרחה, המותרת אף שלא בדבר האבד. לפי התוס' והרא"ש ועוד ראשונים רבים, ההיתר אינו מן הטעם הזה אלא משום דבר האבד. ובדברי הרא"ש והר"ן אף מבואר שמלאכה שאין בה טרחה אסורה, וכן מבואר בדברי הר"י קרקושא והריב"ב.

במקום שאין הרווחה ייתכן שגם רש"י וסיעתו יודו שיש לאסור

נמצא שלשיטת הרא"ש והר"ן וסיעתם יש לאסור מלאכה במועד גם אם אין בה טרחה. ואמנם לרש"י וסיעתו מותרת מלאכה שאין בה טרחה, אך ייתכן שלא הותרה אלא במקום הרווחה, וכפי שעולה בדברי המאירי בדף "ט הנ"ל, ולפי זה במקום שאין הרווחה ממונית, והמלאכה יכולה להיעשות אחר המועד, יודו גם הם לאסור מלאכה שאין בה טרחה.

ב. דיון בדברי התוס' לגבי השקיה בחול המועד

מחלוקת ר' אליעזר בן יעקב וחכמים בענין השקאה בחוה"מ

נאמר במשנה (ו' ע"ב): "רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה. זרעים שלא שתו לפני המועד, לא ישקם במועד. וחכמים מתירין בזה ובזה". ובגמרא נאמר: "אמר רב יהודה: אם היתה שדה מטוננת מותר. תניא נמי הכי: כשאמרו אסור להשקותן במועד, לא אמרו אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד, אבל זרעים ששתו לפני המועד, מותר להשקותן במועד. ואם היתה שדה מטוננת, מותר. ואין משקין שדה גריד במועד, וחכמים מתירין בזה ובזה. אמר רבינא: שמע מינה, האי תרביצא שרי לתרבוצי בחולא דמועדא. שדה גריד מאי טעמא, דאפלא משוי לה חרפא, הכא נמי אפלא משוי לה חרפא. תנו רבנן: מרביצין שדה לבן בשביעית, אבל לא במועד. והא תניא: מרביצין בין במועד בין בשביעית? אמר רב הונא: לא קשיא, הא רבי אליעזר בן יעקב, הא רבנן. תניא אידך: מרביצין שדה לבן ערב בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית", ע"כ. וכתב המפרש וז"ל: "שדה גריד – יבשה

מעולם, שאין צריך להשקותה. בזה ובזה – בשדה גריד, ובזרעים שלא שתו לפני המועד. תרביצא – גינה. שרי לתרבוצי – לזלף עליה מים, אף על גב דליכא פסידא. לתרבוצי – להשקות, לשון אין מכבדין ואין מרביצין, היינו השקאה פורתא, כדי שיצאו הירקות, וכדמפרש באידך ברייתא לקמיה, ומשקין היינו השקאה גמורה של בית השלחין. אפלא לשוויי חרפא – דליכא פסידא, ואפילו הכי שרי להשקותה כן ולהשביחה, הכא נמי בגינה מרביצין, עכ"ל. ומבואר שמותר להשקות שדה גריד אע"פ שאין הפסד במניעת השקייתה, ומכך למד רבינא שמותר לרבץ גינה.

קושיות התוס' ושלוש תירווציהם

והנה, לכאורה נראה שהשקיית שדה גריד אינה לצורך המועד. ובאופן פשוט חידוש הגמרא הוא שמניעת רווח נחשבת כהפסד ומותרת אף היא בחוה"מ. ואולם התוס' (ד"ה וחכמים) הבינו שת"ק של הברייתא הוא ר' אליעזר בן יעקב, ואזיל לשיטתו במשנה שהרווחה נאסרה, ולפי זה התקשו (ד"ה שרי) וז"ל: "שרי לתרבוצי – וקשה, הא קיימא לן משנת ר' אליעזר קב ונקי. ועוד הקשו בתוספות, דרבינא גופיה דאמר לעיל (ד' ע"א) מדלין ירקות כדי לאוכלן אבל לייפותן אסור, אלמא הרווחא אסור? ותיירן, דתרביצא אינה כי אם השקאה פורתא. ולפי זה נראה דהכי פירושו, דהאי תרביצא שרי לתרבוצי אפילו לר' אליעזר בן יעקב, דכי היכי דשרו רבנן אפלא לשוויי חרפא, גם לר' אליעזר בן יעקב יתיר גם כן השקאה פורתא. או שמא סבר כר' אליעזר בהשקאה ופליג בהרבצה.

ויש מפרשים דפלוגתא דשדה גריד לאו היינו פלוגתא דמתניתין דמיירי בה ר' אליעזר בן יעקב וחכמים, ופליגי באפלא לשוויי חרפא, ת"ק חשיב ליה הרווחא ואסור, ורבנן סברי דלאו היינו הרווחא, דיש אוהב יותר אפלא ויהיו נגמרים יותר ומבושלים בטוב.

ור"ח פירש אמר רבינא שמע מינה האי תרביצא, פירוש שדה שאין זרוע עדיין, שכבר השקוהו קודם, מותר להשקותו במועד לזרועו אחר המועד, דסבר לה כראב"י דאמר זרעים ששתו לפני המועד, וקסבר תרביצא הוי כמו זרעים ששתו לפני המועד, דהיינו שם תרביצא שהרביצוהו קודם המועד. ומקשינן עלה, שדה גריד אסור משום דאי משקי ליה האינדא יבכיר קודם אבל לא פסיד, תרביצא נמי אי משקה האינדא קדים ובכיר ולא פסיד. וזה השיטה הולכת דסבירא לן כראב"י, כן פירש ר"ח, עכ"ל התוס'.

ובתירוצם הראשון תירצו שקטנות המלאכה היא הסיבה להתירה אפילו לראב"י, או עכ"פ לרבינא הסבור כראב"י. בתירוצם השני (יש מפרשים) התייחסו רק לקושיה מהכלל דמשנת ראב"י קב ונקי, ותירצו שאין הכרח לקשור בין מחלוקת זו ובין דעתו, ובזה תירצו גם את הקושי מהסתירה בדברי רבינא, שהוא התיר תרביצא רק משום שראה זאת כהפסד. ובתירוצם השלישי (ר"ח) תירצו שתרביצא הוא ריבוץ במים הנעשה לשדה שהושקה קודם המועד אך לא נזרע, ורבינא הבין שריבוץ זה שווה להיתר השקיית זרעים ששתו לפני המועד, ואף ראב"י יתיר זאת. והגמרא הקשתה על רבינא שבניגוד לזרעים ששתו לפני המועד שמותר להשקותם במועד משום ההפסד שייגרם אלמלא ההשקיה, בתרביצא אין הפסד, והדין שווה להשקיית שדה גריד שכל עניינה לשויי אפלא חרפא, ואסרה ראב"י. ובשונה משני התירוצים הראשונים, לפי תירוץ זה מתפרש הדימוי לשדה גריד כקושיה על רבינא וכסיבה לאסור ולא נימוק של רבינא להתיר. וכן מבואר בפירוש ר"ח על אתר. וכן פירשו הר"ף (ב' ע"ב בדפיו), הר"ץ גיא (הל' חוה"מ עמ' קעד), האשכול (מהד' אלבק, הל' מ"ק עמ' פד הערה ב), הראב"ד (בהשגה להל' י"ט פ"ח ה"ג), הרמב"ן (מלחמות ב' ע"ב בדפי הר"ף) הריטב"א (ד"ה אמר רבינא), הרא"ש (פ"א ס"ח) והנמוקי יוסף (שם ד"ה כשאמרו)⁵.

קשיים בשני תירוצי התוס' הראשונים

ולכאורה קשה על תירוץ התוס' הראשון, על שני חלקיו, דהא בגמרא נאמר להדיא שההיתר לרבע נלמד משדה גריד, והיאך אפשר לומר שאין הוא תלוי בו? וממילא קשה גם לומר שרבינא סבר כראב"י האוסר השקאת שדה גריד אך התיר הרבצה והיה חלוק בזה על ראב"י, שהרי בדברי רבינא מפורש שהיתר ההרבצה נלמד מהיתר ההשקיה, והיאך ייתכן לומר שמחלק ביניהם? ועוד קשה שאם רבינא

5. אמנם מדברי בה"ג (סי' כ' עמ' רמב) והשאלות (וזאת הברכה סי' קע, במהד' מיר' סי' קצב) נראה ברור שפסקו להקל בריבוץ, ואף גרסו את "דאפלא משוי ליה חרפא" כנימוק לדברי רבינא (ולגירסת השאלות רבא), ולא כקושיה עליו. גם הרמב"ם (פ"ח ה"ג) התיר לרבע. ועכ"פ לפי דברי הרא"ש וסיעתו דלקמן, ייתכן שהם התירו את הריבוץ משום דבר האבד ולא משום שאין בו טרחה.

חלוק על ראב"י בהרבצה, הדרה קושייתם לדוכתה דמשנת ראב"י קב ונקי וכיצד הוא חולק עליו⁶. וצ"ע.

גם התירוץ השני קשה לכאורה, דהא לכאורה העובדה שמלאכה מביאה הרווחה, אינה מהווה סיבה להחמיר. ולא הוזכרה הרווחה אלא בהנגדה למקום פסידא שבו יש להקל. ומעתה, במקום שיש הרווחה לאחד ואין הרווחה לאחר, לכאורה אין שום סברה להקל, דלא גרע מסתם הרווחה שאסורה. ולא ברור מה הסיבה שחכמים יקלו בכך, דסוף סוף אין זה מקום פסידא כלל, ואין סברה להתיר מלאכה. ואדרבה, מעשה שיש בו הרווחה רק לחלק מהאנשים ולאחרים הוא גורם נזק, היה מקום דווקא להחמיר בו בחוה"מ, ולא להקל. ואולי הבינו התוס' שמסתכלים על תהליך הגידול בכללותו, ואם אין תוצאות רצויות זה נחשב לדבר האבד. או שהעובדה שבעל הירקות השקיע בהם ממון ועבודה מגדירה את מניעת

6. והמשמרות כהונה (ו' ע"ב על תוס' ד"ה שרי) כתב וז"ל: "גם קושיא ראשונה מיתרצא בהכי, דפלוגתא דהרבצה לא מתניא אלא בברייתא בשדה גריד, ודוקא במשנה הוא דקיי"ל משנת ראב"י קב ונקי", עכ"ל. ואולם בגמרא (יבמות ס' ע"א) נאמר להדיא הכלל דמשנת ראב"י קב ונקי לגבי ברייתא, וכן מוכח במקום נוסף (שם לז ע"ב וכמ"ש רש"י ד"ה הלכתא). וכן מבואר בתוס' במקומות רבים (שבת קכה ע"א ד"ה כמאן, עירובין מב ע"א ד"ה מכלל, קידושין סב ע"ב ד"ה ואמר, גיטין נא ע"ב סד"ה תניא, שם נב ע"ב ד"ה הלכה, זבחים עט ע"ב ד"ה ראב"י). וכן כתבו עוד ראשונים רבים (בה"ג ס' מג עמ' תנ, ר"ף שבועות כג ע"א בדפיו, רשב"ם ב"ב קלח ע"א ד"ה יורשין, שר"ת הר"ד ס' א' ד"ה ומה שכתב, אר"ז הל' תפילה ס' קח, סמ"ג לאוין ס' שלא, ראב"ה שבת ס' רסה, רא"ש ביצה פ"א ס' ז, מרדכי ר"ה ס' תשד, רא"ה בשטמ"ק ב"ק מט ע"א ד"ה הא דתניא, ריטב"א שבת קכה ע"א ד"ה אמר רבינא, ר"ן חולין כב ע"ב בדפי הר"ף ד"ה תניא, נמו"י ב"ב סג ע"ב בדפי הר"ף ד"ה אבל) שהכלל הזה אמור אף בברייתות. וכן כתב היד מלאכי (כללי התלמוד כלל תטו) בשם ראשונים ואחרונים רבים ובכללם הרמב"ם. והר"ד (שם) אף הוכיח זאת מכך שהכלל הזה נאמר על ידי תנא (גיטין סז ע"א), ומסתבר שנאמר לפני עריכת המשנה. ויש להוסיף על דבריו שהכלל הזה נאמר כשבח אישי לראב"י, ונראה מזה שהכלל מתייחס למשנתו בכללותה ולא רק להבאותיה במשנת רבי. ויתירה מזו הוכיח החכם צבי (סי' י) מכך שהכלל הזה נאמר (יבמות מט ע"ב) על ידי שמעון בן עזאי, שמצא כן במגילת יוחסין בירושלים. והרי בן עזאי הוא חתנו של רבי עקיבא (כתובות סג ע"א) וכשמת רבי עקיבא נולד רבי (קידושין עב ע"ב), ופטירת בן עזאי עצמו מוזכרת במשנה (סוטה מט ע"א). ועל כרחק שכלל זה אינו מתייחס למשנה שערך רבי בלבד. אמנם, בעיטור (ש"ב הל' שחיטה, מה ע"ב) וברשב"א (חולין סד ע"ב ד"ה דתניא, תורת הבית הארוך ב"ב ש"ד, נו ע"א; בהנד"מ ח"א עמ' תרפו) מבואר שנקטו שכלל זה אינו אמור בברייתות. אך במקום אחר (תוה"א ב"ד ש"א, יב ע"ב; בהנד"מ ח"ב עמ' קח) כתב הרשב"א שהלכה כראב"י בברייתא משום שמשנתו קב ונקי, וכן כתב במקום נוסף (שער המים הארוך סוף ש"ז) בשם השאילתות.

הרווח להפסד. ועכ"פ קשה שהתוס' לא ביארו זאת, ובמקום זה כתבו סברה שהיא לכאורה סברה לחומרא. וצ"ע.

יישוב קושיית התוס' הראשונה ע"פ דברי הרז"ה

והרז"ה (ב' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה ה"ג) כתב וז"ל: "אמר רבינא שמע מינה האי תרביצא שרי לתרבוציה בחולא דמועדא וכו', ומכאן נראה שהלכה כרבנן ולא כר' אליעזר בן יעקב, ואפילו שדה שאינה מטוננת מותרת. ורב יהודה לטעמיה דר' אליעזר בן יעקב קאמר ולית הלכתא כוותיה", עכ"ל. ונראה שכוונתו לומר שמכך שרבינא נוקט כרבנן, יש ללמוד שהלכה כמותם. ובכך מיושבת בפשיטות קושיית התוס' מהכלל דקיי"ל כראב"י דמשנתו קב ונקי. ובאמת לכאורה מפורש כדברי הרז"ה בגמרא (עירובין מו ע"ב), דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר, ופירש רש"י (ד"ה היכא דאיתמר) שבמקום שהוכרעה ההלכה ע"י האמוראים יש לקבל הכרעה זו, ולא נאמרו כללי ההכרעה בין התנאים אלא למקרה שהגמרא לא הכריעה כאחת השיטות. ובאמת מצינו מקומות רבים שבהם הגמרא הכריעה כיחיד נגד רבים משום דמסתבר טעמיה או מסיבות אחרות. ואף התוס' עצמם הכריעו לעיתים שלא כראב"י (ראה עירובין מב ע"א ד"ה מכלל, נדרים כג ע"ב ד"ה אי, ובכורות כג ע"ב ד"ה משנת; וראה תוס' רא"ש עירובין שם ד"ה מכלל ושר"ת הרא"ש כלל קב סי' י). ויתירה מזו כתבו הרמב"ן (שבועות מב ע"ב סד"ה והא דאמרין חזקה) ועוד ראשונים שהכלל דהלכה כראב"י משום שמשנתו קב ונקי אינו חל אלא כשחולק על תנא יחיד ולא כשחולק על חכמים, והרי בנידון דידן הוא חולק על חכמים.

אפשרות ליישוב הסתירה בדברי רבינא

ולגבי הסתירה בדברי רבינא, ניתן להבין שמה שהתיר השקייית שדה גריד הוא משום דבר האבד. וכאמור, בתירוץ התוס' השלישי נאמר להדיא שרבינא סבר שתריצא דמי לזרעים ששתו קודם המועד, ולגבי זרעים אלו כבר כתבו כמה ראשונים⁷ שהיתר השקאתם הוא משום דבר האבד, והריטב"א (ו' ע"ב ד"ה מתני')

7. כן מבואר בשאלות (שם) שההיתר הוא "בזרעים ששתו מלפני המועד כדי שלא יעפשו את הזרעים". ורש"י כת"י (ו' ע"ב ד"ה זרעים) כתב: "זרעים שלא שתו לפני המועד לא פסדי", ומוכח

והרא"ש (בתוספותיו ו' ע"ב ד"ה וחכמים) אף כתבו כן בשם הירושלמי. והרא"ש הוסיף וכתב להדיא שזו המציאות בשדה גריד, וז"ל: "ונראה לי לפרש שדה גריד היינו שדה הבעל שהיא גרודה ויבשה הרבה, כגון שיש זמן גדול שלא ירדו גשמים, רבנן חשבי לה פסידא אם לא ישקוה, ור' אליעזר סבר דלא תועיל לה השקאה, כיון דאינה מלומדת להיות גדלה על ידי השקאה", עכ"ל. וכן כתב גם המאירי (ב' ע"א ד"ה ואין משקין). וכן מבואר בדברי הר"י קרקושא והריב"ב הנ"ל (עמ' קכו), כך שאף אם התיר רבינא שדה גריד, אין הדבר עומד בסתירה למה שאסר להדלות לירקות לייפותם.

העולה מהדיון בדברי התוס' לנידון דידן

העולה מדברי התוס' לנידון דידן: לפי תירוץ התוס' הראשון יש להתיר הרבצה כיוון שהיא מלאכה קטנה וקלה ואין בה טרחה. ולפי המתבאר עלה בידינו שישנם קשיים בתירוץ זה, וישנם שני תירוצים נוספים בתוס', ועל צבאם שיטת הירושלמי שהיתר חכמים הוא משום דבר האבד ואינו ענין כלל להרווחה, דבר המיישב בפשיטות את קושיית התוס' מהסתירה בדברי רבינא. ואת קושיית התוס' מכך שלא פוסקים כראב"י לכאורה יש ליישב בפשטות כנ"ל, כך שקשה לבסס על דברי התוס' היתר במלאכה שאין בה טרחה.

והתוס' הביאו שני תירוצים נוספים, ונראה שניתן להבין בשתי דרכים מה היה חסר בתירוץ הראשון. דרך ראשונה היא שהקביעה שריבוץ הוא מלאכה שאין בה טרחה לא הייתה מקובלת, ודרך שניה היא שריבוץ נחשב כמלאכה שאין בה טרחה, אך הקביעה שיש להתיר מלאכה שאין בה טרחה לא הייתה מקובלת. ולפי הדרך השניה יוצא ששני התירוצים האחרונים אסרו מלאכה שאין בה טרחה. ולכך יש לצרף גם את דעת הר"ף וסיעתו שפוסקים דלא כרבינא ואוסרים ריבוץ.

ומכל זה נראה שאין ללמוד מנידון התוס' היתר במלאכה שאין בה טרחה, ואדרבה, מכלל דברי הגמרא והראשונים בסוגיה זו נראה שיש להחמיר בה, דבפשטות נראה שקביעת התוס' שאין טרחה בריבוץ אינה תלויה במחלוקת. וגם החוט שני (עמ' קעד) הביא ראיה מאיסור ההשקאה לנידון דמלאכה שאין בה טרחה. ובר מכל דין, כפי שהתבאר לעיל (עמ' קכח), ייתכן שאף המתירים מלאכה שאין בה טרחה במקום הרווחה יודו לאוסרה שלא במקום הרווחה.

שזרעים ששתו לפני המועד פסדי. וכן הוא בפירוש רגמ"ה (ו' ע"ב ד"ה לא ישקם), בפירוש מסכת משקין (ו' ע"ב ד"ה זרעים) ובראשונים נוספים.

ג. הרמב"ם ופוסקים נוספים אוסרים מלאכה שאין בה טרחה

מדברי הרמב"ם מוכח שאיסור המלאכה אינו תלוי במציאות של טרחה

בספר תורת המועד (ביאורים ועיונים, ח"א פ"ב סוף הערה ו) כתב להוכיח שלדעת הרמב"ם אין היתר במלאכה שאין בה טרחה, שהרי כתב (הל' יו"ט פ"ז ה"א-ה"י) וז"ל: [א] ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב, שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר. לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו. [ב] ואלו הן: כל מלאכה שאם לא יעשה אותה במועד יהיה שם הפסד הרבה, עושין אותה... [ה] מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום במועד, אם היה הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה, הרי זה עושה אותה כדרכו. ואם היה אומן מהיר, הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט... [ו] עושין כל צרכי הרבים במועד, עכ"ל הרמב"ם. ובדבריו מבואר שמפרט והולך את מה שהותר במועד, ודוק מינה שכל מלאכה שלא כתב שמותרת, הרי היא אסורה. וכיוון שלא מצאנו בדברי הרמב"ם היתר של מלאכה שאין בה טרחה, יש להסיק שגם היא בכלל האיסור. וכן דייק מו"ר שליט"א מדברי הרמב"ם.⁸

ניסיון לדייק כן מדברי הר"ד ומדברי מהר"ח אור זרוע ודחייתו

וכן משמע לכאורה מדברי הר"ד בתשובה⁹, דז"ל: "שכל מה שאסרה תורה ביום טוב, אסרה כמו כן בחולו של מועד, אך אם הוא דבר האבד [או] (אי) לצורך המועד, שרי", עכ"ל. והרי ברור שאין היתר של מלאכה שאין בה טרחה ביו"ט. אך נראה שאין הדברים ברורים, שהרי ישנם היתרים נוספים בחוה"מ שאין לצורך דבר האבד או לצורך המועד, כגון צורך רבים וצורך מצווה, המתירים מעשה הדיוט אף שלא לצורך המועד, ומכיוון שגם היתרים אלו נשמטו מדברי הר"ד, נראה שקשה להוכיח מדבריו למלאכה שאין בה טרחה. ויעוין עוד לקמן (עמ' קלט) בדעת הר"ד.

8. וברור שאין ללמוד ממה שכתב הרמב"ם (פ"ח ה"ד) שזופתין את הבקבוק מפני שאין בו טרחה, שמלאכה שאין בה טרחה מותרת, שהרי יש בזה אובדן מסוים, והסיבה שכתב הרמב"ם שאין טרחה היא שגם האובדן איננו גדול ולכן די בטרחה מועטת לאסור. וכן כתבו להדיא בעל פירוש מסכת משקין (יב ע"א ד"ה כזתא), הריטב"א (שם ד"ה מר), המאירי (שם ד"ה חבית) והמפרש (שם ד"ה מר).

9. התשובה הובאה בחלק מכתבי היד של המרדכי, ונדפסה בהערת המהדיר לפירוש תלמיד הרשב"א (עמ' מא).

ואולי יש לדייק מדברי מהר"ח או"ז (דרשות סי' לה), שכתב וז"ל: "בחול המועד אסור לעשות שום מלאכה אבל דבר האבוד מותר", ומפשטות דבריו יש מקום ללמוד שכל מה שבכלל מלאכה אסור. אך גם כאן אין הדברים ברורים, משום שישנם היתרים נוספים מלבד דבר האבוד, ולא מן הנמנע שמלאכה שאין בה טרחה תהיה מותרת.

כך מוכח גם מדברי ההגהות מיימוניות בשם מהר"ם

והנה, כתב הרמב"ם (פ"ח ה"ב) וז"ל: "הקוצץ חריות מן הדקל – אם נתכוון להאכיל לבהמה מותר, ואם נתכוון לעבודת האילן אסור. וממעשיו יוכר לאי זה דבר הוא מתכוון", עכ"ל. וכתב על כך בהגמ"י (אות ט) וז"ל: "מכאן פסק הר"ר מאיר דאין לתלוש עשבים ועפר בבית הקברות במועד כאשר נוהגים לעשות בחול", עכ"ל. ובפשטות הכוונה למנהג לתלוש עשבים בסוף ההלוויה, וכמובא במקורות רבים. ז"ל הרמב"ן (תורת האדם עמ' קנו): "ובמקומות הללו נהגנו בכך: לקנח בעפר ולתלוש עשב מן המחובר לאחר קדיש ולרחוץ ידים במים, ואומרים שהם רומזים ליצירת האדם, כענין שאמרו באגדה (ראה ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב) ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר, למה מים ועפר, מפני שתחלתה מן המים וסופה לעפר, לפיכך נבדקה במים ובעפר. אם טהורה היא כברייתה ואם לאו חוזרת לעפרה. וכן המים והעפר אלו רמז ליצירה ולמיתה הם, והעשב רמז לתחית המתים כענין 'ויציצו מעיר כעשב הארץ' (תהילים עב, טז). ומפי אחד מרבתי שמעתי קבלה שבידו, שהוא רמז לטהרת הטומאה, לומר שאין טומאה זו נטהרת אלא בכענין שלשה דברים הללו במים ואפר ואזוב, וזה טעם יפה", עכ"ל. ומנהג זה הובא בטוש"ע (יר"ד סי' שעו ס"ד). ונראה פשוט שאין טרחה בתלישת העשבים, ואעפ"כ אסרה מהר"ם. ומוכח שאף מלאכה שאין בה טרחה אסורה. ודברי מהר"ם הובאו להלכה בב"י ובשו"ע (או"ח סי' תקמז ס"ב).

המבי"ט מתיר תלישת עשבים בבית הקברות

אמנם, בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' רנ) כתב על כך וז"ל: "ואני שמעתי ולא אבין איך נלמד פסק זה מקוצץ חריות, הרי אין שם איסור אלא כשמכוין לעבודת האילן או לתקן הקרקע בליקוט עצים שהביא שם בבבא של מעלה, וכמו שמבואר בגמרא פרק קמא דמשקין (י' ע"ב), אבל כשנתכוון לדבר אחר שאינו תיקון קרקע או אילן מותר, כמו שכתוב שם. ואם כן, בתלישת עשבים

קלה

אלו הדבר ניכר שאינו לתיקון קרקע אלא זכר לתחייה ויהיה מותר. ולא תימא דלא הותר אלא דוקא מה שהוא צורך עצים למועד ומה שהוא צורך מאכל לבהמה למועד אבל מה שאינו צורך מועד לא, דכיון דלא הוי לצורך קרקע לא אסיר, אע"ג דלא הוי צורך למועד, דכיון דלא הויא מלאכת אומן אלא מלאכה כלאחר יד, ושאינו מכיון לתיקון קרקע, לא אסור, כיון דאיכא זכר ורמז לתחייה הוי כמצוה, וכדאמר גבי חרוסת (פסחים קטז ע"א) מאי מצוה, רבי לוי אמר זכר לתפוח וכו' ורבי יוחנן אמר זכר לטיט וכו'. ואע"ג דכתב הרשב"א ז"ל בתשובה (ח"ד סי' שכו) דאין בונין בית הכנסת בחול המועד כיון שיש להם מקום להתפלל, היינו משום דהוי מלאכת אומן כדכתב התם, אבל מידי דלא הוי מלאכת אומן ואיכא בה זכר מצוה כי הכא שרי. ועוד, דלא דמי לבית הכנסת שיכול לבנותו אחר המועד, מה שאין כן בזכר זאת שהוא רגילות להזכירו אח' קבורת המת מיד בתלישת עשב ועפר, וכיון שהוא עושה כמה מלאכות רבות לצורך קבורת המת, יכול לעשות זכר זה שאין בו מלאכת אומן כדאמרן¹⁰, עכ"ל.

גם מדבריו נראה שהעובדה שאין טרחה במלאכה לא מהווה עילה להתיר

וגם מדבריו נראה שאין בעובדה שמדובר במלאכה קלה הנעשית כלאחר יד, כדי להתיר אותה, והוא נזקק לנימוקים של מצווה וזכר ואי האפשרות לעשות זאת אחר המועד, והוא מתמודד בכובד ראש עם הקושיה שעולה מדברי הרשב"א על דבריו, אע"פ שמבחינת הטרחה יש חילוק רב בין הנידונים, ומכל זה יש ללמוד

10. והמב"ט סיים דבריו וז"ל: "ויש לישיב ולפרש דברי הר"מ ז"ל דמיירי כשלוקטין עשבים לצורך בית הקברות כמו שכתב בטור יורה דעה סי' שס"ח, אין עושין כן בחול המועד מפני שהוא צורך קרקע והוא צורך בית הקברות, אבל מה שתולשין זכר לתחייה שרי. נאם המב"ט, עכ"ל.

אך לכאורה קשה להבין כן בלשון ההגמ"י: "כאשר נוהגים לעשות בחול". ועוד קשה, שביר"ד סי' שסח נזכרה תלישת עשבים, אך לא נזכרה שם תלישת עפר עם העשבים, עליה מדובר כאן. וכבר הקשה המאמר מרדכי (סי' תקמז סק"ב) על הא"ר (שם סק"א) שפירש כמב"ט, וטען שקשה להבין כן בלשון ההגמ"י, ואף העיד שהמנהג הוא להחמיר בתלישת עשבים שאחר הלויית המת ולהימנע ממנה בחוה"מ. ולשון השו"ע ביחס לתלישת עשבים לאחר הלויית המת (יר"ד סי' שעו ס"ד) היא: "עכשיו נוהגים שאחר שנגמר סתימת הקבר מעפר וכו', ואחר כך תולשין עפר ותולשין עשבים", עכ"ל. וכן מבואר בשכנה"ג (יר"ד שם הגה"ט אות יח) ובחידושי רעק"א על השו"ע (יר"ד שם), שעל המנהג הזה נאמר הדין שאסור בחוה"מ.

שעקרונית גם מלאכה שאין בה טרחה, נאסרה בחוה"מ. וכן כתבו תרי אחי קדישי בני חד מזלא בשו"ת באר משה (שטרן, ח"ז הל' חוה"מ סי' מב אות א) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' צה אות א). וכן כתב גם החוט שני (עמ' קעד). ויעוין עוד לקמן (עמ' ערב) בביאור מחלוקת מהר"ם והמבי"ט.

ד. שיטות ראשונים נוספים

היראים מתיר לאדם לעשות מלאכה מועטת בביתו

והנה, היראים (ס"ס דש) דן האם מלאכת חוה"מ אסורה מדאורייתא או מדרבנן, והכריע שהיא אסורה מדרבנן. וכתב וז"ל: "מכל מקום¹¹ (למדנו) מדתלי תלמודא איסור מלאכת חולו של מועד בטרחא, למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח, הלכך הלואות ומלאכה מועט' בביתו מותרת¹². והא דאמר רבא במועד קטן שלהי פ"א (י' ע"ב) פרגמטיא כל שהיא אסורא, היינו להוליך בשוק, דאיכא טרחא, אבל בביתו דליכא טרחא נראה שמותר. וראיתי בני אדם שפורשים מלהלות, ואני פרשתי כמה שנים, ואעפ"כ נראה לי מותר. ועל הפורש ועל המלוה קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים", עכ"ל. ובפשטות יש ללמוד מדבריו שמלאכה מועטת בביתו מותרת. ואין לומר שהלשון מלאכה אינה בדווקא, שהרי דברי היראים הללו נכתבו מיד לאחר שדן בנידון דמלאכת חוה"מ מן התורה או מדרבנן, ולא מסתבר שינקוט באותה לשון ויתכוון למשמעות אחרת מבלי לציין זאת. וכן מוכח גם מלשון היראים לעיל מינה: "וגזרו חכמים על חולו של מועד ואסרו בו מלאכה שיש בו טורח ואין דבר האבד", ומוכח מדבריו שאפילו מלאכה ממש הותרה במקום שאין

11. דהיינו, בין לשיטה שמלאכת חוה"מ אסורה מן התורה ובין לשיטה שהיא אסורה מדרבנן.

12. כן הגירסה ביראים השלם, מהד' וילנא תרנ"ב, וכן במהד' פינסק תרצ"ב שנדפסה שוב בניו יורק תשכ"א (ושם זהו סי' קיג). וכן הוא בכת"י פריז, שעל פיו נדפסו שתי המהדורות הנ"ל. במהדורה המקוצרת של היראים (ונציה שכ"ו, סי' קיג) הוכנסו המילים "הלכך הלואות ומלאכה מועט' בביתו מותרת" לסוגריים עגולים מטעם שאינו ברור, וכך נהגו גם במהד' ליוורנו תקצ"ז עם פירוש ווי העמודים (סי' קיג). ובמהד' ירושלים תשמ"ה (סי' קיג) הכניסו אותן לסוגריים רבועים.

טורח. וגם לא נראה שהיתר זה הוא רק לצורך המועד, דמהלשון "דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח" נראה שמלאכה שאינה מלאכת טורח מותרת לגמרי.

ביאור איסור אמירה לגוי וביאור האפשרות לאסור לקדש אישה לפי דרכו של היראים

ולכאורה קשה על דברי היראים מהאפשרות לאסור קידושי אישה בחוה"מ (יח ע"ב) אם לא הנימוק דשמה יקדימונו אחר, וכן מאיסור אמירה לגוי (יב ע"א), שאין בהם טרחה. ולגבי אמירה לגוי יש לתרץ ע"פ מה שכתב הרמב"ם (הל' שבת פ"ו ה"א) שטעם איסור אמירה לגוי בשבת הוא "כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן", ויש לומר בפשטות שמשום כך ראו חכמים לגזור על אמירה לגוי אף בחוה"מ, דהחשש הוא אותו חשש. ועד כאן לא היקלו אלא במלאכה שאין בה טרחה, אך בגזירה שיסודה בחשש שמא יבוא לידי טרחה, הדעת נותנת להחמיר, דמאי איכפת לן אם במעשה שעליו גזרו אין טרחה, הרי אין האיסור משום ריעותא שישנה באמירה עצמה, אלא במלאכה שעלולה להיגרם מחמתה¹³. ובזה חלוק הרמב"ם על ראשונים אחרים שהסבירו שטעם איסור אמירה לגוי בשבת הוא משום שהגוי נראה כשלוחו ויש בדבר זילותא דשבת¹⁴.

---

13. ויש להעיר בזה על החוה"מ כהלכתו (פ"ב, ביאורים אות ט), שכתב שהטעם שנאסרה אמירה לגוי למרות שאין בה טורח הוא משום שאם לא היו אוסרים לא היה מתקיים כלל איסור המלאכה במועד. ולכאורה הדברים אינם מובנים, שהרי אם הישראל לא היה עושה כל מלאכה, היה בכך שוני רב ועצום מיום חול רגיל, גם אם אמירה לגוי היתה מותרת. ולפי הרמב"ם (פ"ז ה"א) טעם איסור המלאכה בחוה"מ הוא "כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל", עכ"ל, וטעם זה היה מתקיים גם אם אמירה לגוי היתה מותרת. ואם כוונתו לומר שהיו נכשלים בעשייה בידיים ובכך היה נעקר ולא מתקיים איסור המלאכה בחוה"מ, לא מובן במה שונה ונצרכת גזירת אמירה לגוי יותר משאר הגזירות שנגזרו כדי לבצר את חומותיה של השבת. וצ"ע.

14. ראה למשל בראב"ה (הל' עירובין סי' שצא אות ה): "וטעמא שאסור לומר לגוי, שנראה כשלוחו. ואף על גב שאין שליחות לגוי, ואמרינן נמי אין שליח לדבר עבירה, מיהו מדרבנן אסור", עכ"ל. וכן כתבו ראשונים נוספים. ומכך שלא כתבו את סברת הרמב"ם נראה דס"ל שעצם המציאות של גוי העובד בשליחות ישראל היא בעייתית ופוגעת בכבוד השבת, דאם היו סוברים כרמב"ם היה להם לפרט. ובב"מ (צ' ע"א) דנו האם אמירה לגוי אסורה בכל התורה כולה, או שיש לחלק בין שבת החמורה לאיסורים אחרים, וכתבו התוס' (ד"ה אבל) וז"ל: "אע"ג

ועכ"פ גם לפי אותם ראשונים ניתן להבין את האיסור, דבמלאכה האסורה בחוה"מ יש זילותא גם כשנעשית ע"י גוי, ולא דמיא למלאכה המותרת. ולגבי ההו"א לאסור לקדש אישה, הנה מדברי היראים משמע שלא התיר מלאכה מועטת אלא בתוך ביתו של אדם, אך בפרהסיא אפילו מלאכה מועטת אסורה. וקידושי אישה דרכם שנעשים בפרהסיא (ראה רמב"ם הל' אישות פ"ט הכ"ב), ולכן היה מקום לאסורם אף לשיטתו.

כך נראה גם מדברי הר"ד והרי"א¹⁵

ולקמן (עמ' רמ) יובאו דברי הר"ד, שכתב שכתביה איננה נקראת מלאכה, ושלא נאסרה אלא כתיבת שטרות מקח וממכר. וכעין זה כתב גם הרי"א¹⁵, כמבואר שם. ונראה שיסוד ההיתר לשיטתם הוא בכך שאין טרחה במלאכת הכתיבה.

כך מבואר בספר מצוות זמניות ובמנורת המאור הקדמון

וכן נראה מדברי רבינו ישראל מטוליטולה תלמיד הרא"ש בספרו מצוות זמניות (הל' פסח שער ט' עמ' תנב), וז"ל: "ולמותרות לעשותן בו¹⁵ חמשה עיקרים. הראשון, לעשות בו כל צרכי מועד... והרביעי, עשיית דברים נקלים וקטנים כמו כתיבת כתבי שליחות או חשבון ההוצאה וכדומה לזה", עכ"ל. ומוכח שהיתר עשיית דברים נקלים הוא אפילו כשלא מדובר על צורך המועד, וכיראים. ואף נראה שכך פירש את היתר כתיבת אגרות הרשות וחשבונות. והובאו דבריו במנורת המאור הקדמון (ח"א עמ' רכה-רכט בהנד"מ).

אין להוכיח משבלי הלקט שמלאכה שאין בה טרחה מותרת אף שלא לצורך

ובשבלי הלקט (ריש סי' רכה) איתא: "יש מפרשים איגרות של רשות זו שאלת שלום דכיון דאינו כותב צרכיו כלל אלא שאילת שלום גרידא ליכא טירחא בהך כתיבה ולא דמיא למלאכה כלל, הלכך מותר, דלא הוי אלא כמטייל בעלמא. וכך

דבמסכת מ"ק (יב ע"א) אמרינן דבשביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי, התם משום דשבת ויר"ט חדא מילתא היא וגזרו אטו שבת", עכ"ל. וכן כתב הריטב"א (ב"מ שם ד"ה כ').

15. בחוה"מ.

מפורש בירושלמי. וכך כתב רבינו חננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל, עכ"ל. ובחזרה"מ כהלכתו (פ"ב הערה כב) למד מדבריו שמלאכה שאין בה טרחה הותרה ללא כל הגבלה, שהרי דימה זאת לטיול בעלמא. אמנם מו"ר דחה ראייה זו, שהרי השבה"ל מביא דעות רבות בענין הכתיבה, והוא עצמו נוטה לאסור כתיבת אגרות שלום, ובדבריו הנ"ל אין כוונתו אלא לבאר את היתר כתיבת אגרות שלום שהופיע בירושלמי וברי"ף, ונמצא שאי אפשר לייסד מדבריו שיטה בענין מלאכה שאין בה טרחה, ואדרבה, משמע שאסורה, שהרי נטה לאסור כתיבת אגרות שלום. וברור שמדברי הירושלמי והרי"ף כשלעצמם אין שום הכרח לומר שמלאכה שאין בה טרחה מותרת.

מעצם איסור הכתיבה יש להוכיח שמלאכה שאין בה טרחה אסורה

ויתירה מזו טען מו"ר, שלעומת דברי השבה"ל הללו, רובם המוחלט של הראשונים הבינו שכתובה לא הותרה אלא לצורך המועד או לדבר האבד, וראשונים רבים אף הצריכו שינוי בכתיבה (כמבואר לקמן סי' ט), ואע"פ שאין בה טרחה. ונמצא שמכל נידון הכתיבה יש להביא ראייה לסתור ולאסור מלאכה שאין בה טרחה.

אפשרות להסביר את איסור הכתיבה לשיטת המתירים מלאכה שאין בה טרחה

והנה, בתשובות הגאונים (קורנל סי' צח; הובא באוצה"ג מו"ק, חלק התשובות סי' נח) איתא: "וששאלתם, הכתיבה במועד אסורה או לא. כתיבה במועד גזירתא דרבנן היא ואסור לכתוב במועד, ואם עברו ועשו מה שעשו עשוי אלא צריכין הקהל לשמתו ומחרימין¹⁶ על כל¹⁷ מאן דעבר בזה ומבטל גזרת דרבנן", עכ"ל. ומכך שהגאון הגדיר את איסור הכתיבה כגזירה, יש מקום להסיק שהוא סבר שמצד עיקר הלכות חול המועד לא היה צריך לאסור את הכתיבה, והיינו משום שאין בה טרחה, ומה שמצינו במשנה (יה ע"ב) שרק כתיבות מסוימות הותרו ובאופן עקרוני הכתיבה נאסרה, אינו מעיקרא דדינא אלא מגזרה. וכפי שעולה מדברי הרי"ד והריא"ז הנ"ל שנקטו שבאופן עקרוני כתיבה הותרה אפילו שלא לצורך המועד,

16. כך תוקן באוצה"ג. במקור: ומתהמו.

17. כנדצ"ל. לפנינו: כן.

ונאסרה רק במקרים מסוימים, ועל כרחנו לומר בדעתם שהיא אינה מלאכה אסורה מצד עצמה אלא מגזירה.

ועכ"פ הבנה זו קשה, דאין רמז בגמרא לכך שזו גזרה, והיה לה לגמרא לברר מדוע גזרו ואסרו את המותר כפי שביררה לעיל מינה (יד ע"א) את טעמו של איסור הגילוח, ולא לפתוח בהיתרי הכתיבה כאילו היה האיסור דבר הברור מאליו. ובכל מקרה לא מצינו חבר להגדרה זו, ומסתימת הראשונים נראה שהבינו שהכתיבה אסורה משום מלאכה ולא משום גזירה מיוחדת. ואף את דברי הגאון אין הכרח להבין כך, דהא כתב המרדכי (מ"ק סי' תתנט) "ואין מגיהין אות אחת אפילו בספרי העזרה, מכאן משמע דאסור לכתוב אלא הני דברים דחשיב במתניתין דמותר", ויתכן אפוא שאף הגאון התכוון לאסור כל כתיבה שלא נזכרה במשנה אפילו אם היא לצורך המועד, וכפי שעולה מפשטות דבריו, וזו כוונתו במה שכתב שיש גזירה מיוחדת. ומלבד זאת, ייתכן שאף הגאון לא התכוון לומר שיש גזרה מיוחדת לגבי מעשה הכתיבה, אלא כוונתו באופן כללי שכל איסור המלאכה בחוה"מ הוא גזרה דרבנן. ובתשובתו כתב כן לגבי מלאכת הכתיבה משום שעליה הוא נשאל, והוא הדין לשאר איסורי חוה"מ.

מדברי הלקט יושר בשם רבו עולה שמלאכות שאין בהן טורח הותרו בחול המועד

ובלקט יושר (אר"ח עמ' קי ענין ג, עמ' רנא בהנד"מ) כתב וז"ל: "ראבי"ה כתב סוף תענית (ס"ט תתפח) דק"ל כר' עקיבא העושה מלאכה בט' באב כאלו עושה ביום הכיפורים. ותמה מורי¹⁸ על זה, כי אמר דלא מצינו היכן הוזכר בתלמוד. ולכן אמר דאין להחמיר כל כך לאסור אלא מלאכת אומן, לאפוקי לקשור ולהתיר ולדלוק ולכבות שאנו מתירין בחוה"מ ובי"ד ניסן שהוא חמור יותר לעניין מלאכה מט' באב, עכ"ל. והחווה"מ כהלכתו (שם הערה כה) כתב על כך וז"ל (כולל המוסגר והמרכאות): "שלומר שכוונתו כשנעשה לצורך המועד, לענ"ד הוא דוחק גדול, שאם כן מה זה שנקט דוקא למלאכות אלו, הוה ליה למימר בפשטות לאפוקי כל מעשה הדיוט שמותר בחוה"מ [לצורך המועד]. והרי כשנתבונן נראה מכנה משותף לכל ארבעת המלאכות שנקט "לקשור ולהתיר" ולדלוק ולכבות", שכולן מלאכות שאינן של טורח ואין בהן שיהוי, עכ"ל.

18. מהרא"י בעל תרומת הדשן.

קושי בדברי הלקט יושר בשם רבו

ואולם בדברי הלקט יושר בשם רבו נאמר במפורש ש"אין להחמיר כל כך לאסור אלא מלאכת אומן", והיה מקום להבין מזה שכוונתו להיתר של מעשה הדיוט לצורך המועד ולא להיתר מחודש של מלאכה שאין בה טרחה שלא לצורך המועד, והמלאכות שנקט הן לדוגמה בעלמא. אמנם נראה שיש לקיים את הבנת החוה"מ כהלכתו, שהרי מצאנו בדברי תרומת הדשן עצמו שכתב (סי' קנג): "וגם מלאכת הדיוט אם יש בה שיהוי קצת שמשמע בה, אין לעשותה בט' באב מפני שעל ידי כן מתבטל (בעינוי) [מעינוי], לאפוקי הדלקת הנרות או לקשור או להתיר שאין בה שיהוי, ודאי פשוט להתיר בט' באב", עכ"ל. ולכאורה לא מובן מה ראה להלין על ראב"ה שאסר דברים שלא נזכרו בתלמוד, אחר שגם הוא אוסר. וצ"ע. ועכ"פ לגבי עצם העניין, יוצא שהתרוה"ד התיר מלאכה שאין בה טרחה אפילו שלא לצורך המועד. וכן למדו מדבריו הבאר משה (שטרן, ח"ז הל' חוה"מ סי' מב אות א), האהלי שם (סי' יב) והפסקי תשובות (סי' תקל הערה 2) שבחוה"מ הותרה מלאכה שאין בה טרחה אפילו כשאין היא נעשית לצורך המועד.

ממנהג מהרא"י שלא לקפל טליתו בחול המועד משמע שהחמיר במלאכה שאין בה טרחה

ואולם בלקט יושר לעיל מינה (עמ' קו ענין ב, עמ' רמ בהנד"מ) העיד על רבו ש"אינו קופל טליתו בחוה"מ משום דהוי תיקון כלי, אבל רצועות של תפילין היה קופל כמו בשאר ימי החול"¹⁹ דאינו שייך כלי על תפילין, עכ"ל. ובאופן פשוט נראה שקיפול טלית הוא מעשה שאין בו לא טרחה ולא שיהוי, ואעפ"כ החמיר בו התרוה"ד, והיינו משום שחשש שמא הצורך לקפל אינו נחשב צורך משמעותי מספיק כדי להתיר מלאכה במועד. והחוט שני (עמ' רמ) כתב שכך נהג גם החזו"א. ומשמע ממנהג זה שאין לראות באי הטרחה גורם לקולא בחול המועד²⁰. ואולם אין בזה הכרח, דיתכן שהחמירו על עצמם לפנים משורת הדין ולא סברו שזו ההלכה המחייבת. ובפרט החזו"א לשיטתו (ראה מעשה איש ח"ה עמ' כ, ארחות רבינו ח"ב

19. ומבואר בזה שמהרא"י נהג להניח תפילין בחוה"מ.

20. וכבר התקשה בזה המהדיר ללקט יושר (הערה 55). ותירץ לפי דברי החוה"מ כהלכתו דלהלן (עמ' קמט) שלא נאסרה אלא מלאכה שבמהותה היא מלאכת שיהוי וטורח. ולפי מה שיתבאר להלן נראה שקשה לבאר כן את דברי הלקט יושר.

עמ' קכ וחוט שני עמ' ריז) שיש להחמיר בהלכות חוה"מ ביותר משום שהעם מזלזלים בהן. ובאמת נראה שמעיקר הדין לא אמור להיות איסור בקיפול טליתו בחוה"מ, שאפילו בשבת הדבר הותר אם עתיד להשתמש בטלית בשבת ומקפל שלא כסדר קיפולה הראשון (שר"ע א"ח סי' שב ס"ג), וכל שכן בחוה"מ. ולכן נראה שיש לקבל את הבנת האחרונים בדברי מהרא"י, שהוא אכן מתיר מלאכה שאין בה טרחה בחוה"מ גם כשאינה נעשית לצורך המועד.

מהר"י קולון מתיר מלאכה שאין בה טרחה

והסמ"ג (ריש ל"ת עה) הביא את דברי הגמרא (ב' ע"ב, יג ע"א): "מועד משום טרחה ולא טרחה הוא"²¹. ובביאור מהר"י קולון לסמ"ג (עמ' תרנג בהנד"מ) כתב וז"ל: "מותר משום טירחא ולא טירחא הוא – פירוש, איסור מלאכה במועד תלוי בדבר דאית ביה טירחא, ואי לית ביה טירחא, שרי", עכ"ל. ויש ללמוד מדבריו שמלאכה שאין בה טרחה אינה אסורה בחוה"מ. ואולם בדעת הסמ"ג עצמו נראה לכאורה שאין הדבר מוכרע, דהוא רק העתיק את דברי הגמרא. וגם מדברי הגמרא עצמם אין הכרע, דאף אם עניין הטרחה היווה גורם לאיסור המלאכה בחוה"מ, אין זה מכריח את ההבנה שרק מלאכה שיש בה טרחה נאסרה. וכדחזינן שהראשונים נחלקו בדיון מלאכה שאין בה טרחה למרות דברי הגמרא הללו.

החוה"מ כהלכתו מתיר הוצאה משום שאין בה טרחה והסבר אחר מדוע הותרה

והנה, לקמן (סי' ז) יתבאר שבחוה"מ אין איסור הוצאה מרשות לרשות וטלטול ברה"ר. והחוה"מ כהלכתו (שם ה"ט) כתב שטעם הדבר הוא משום שאין טרחה או שיהוי בהוצאה. וכן כתב האהלי שם (שם). אך מו"ר הקשה על דבריהם, דלכאורה אין זה נכון שאין טרחה בהוצאה. דהא אם מוציאים חפץ כבד, יש בדבר טרחה ואף שיהוי. ורק אם מוציאים חפץ קל אין טרחה ושיהוי. ולא שנא ממלאכת מלבן או צובע או תופר או זורע או קוצר או לש או מכה בפטיש או קורע או מלאכות נוספות, שניתן להתחייב עליהן בשבת גם במעשה כל דהוא שאין בו טרחה ושיהוי. וכן העיר המועדי ה' (פ"ו הערה 7).

21. כך העתיק הסמ"ג, וכן הנוסח בדף י"ג ברוב כתבי היד. לפנינו: "מועד משום טירחא הוא", וכן הגירסה בדף ב' בדפוסים ובכתבי היד.

ובר מן דין, לכאורה היה מקום להשיב על דבריהם, דהוצאה שלא לצורך הותרה גם ביו"ט עצמו, כמבואר בגמרא (ביצה יב ע"א) וברמב"ם (הל' יו"ט פ"א ה"ד), ויתכן שמטעם זה היא מותרת בחוה"מ. וכבר עורר בזה קצת הגרמ"ש קליין שליט"א (חוה"מ כהלכתו שם, ביאורים אות ח). ואולם דעת המאירי (שבת קכד ע"א ד"ה מקצת, ביצה יא ע"ב ד"ה המאירי, שם יב ע"א ד"ה יש בכלל) שבי"ט לא הותרה הוצאה שאינה לצורך כלל, אלא רק הוצאה הנעשית לצורך דבר השווה לכל נפש. וכן כתב הרא"ש (ביצה פ"א ס' יח), ולשיטתם יש מקום ללמוד מההיתר הגורף להוציא בחוה"מ על קולא יתירה שיש בו. וכפי שיתבאר (שם), המאירי כותב להדיא שהוצאה מותרת בחוה"מ ללא הגבלות. ואף בדעת הרמב"ם אין הדבר מוכרע כלל, דלשונו היא: "כל מלאכה שחיבין עליה בשבת, אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה, חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה, שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך אכילה. לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות", עכ"ל. והרמב"ם לא נחת לסייג דבריו, ונראה שמכך למד הגר"א (ס' תקיח ס"א ד"ה הצריכים) ש"דעת הר"ף ורמב"ם וש"ע דאף שלא לצורך כלל מותר כפשטא דגמרא", אך המגיד משנה על אתר, וכן הב"י (ס' תקיח אות א), הבינו "דלדברי הכל אסור להוציא דבר שאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל, אלא דלשיטת האחרונים אסור מדאורייתא ולשיטת הרמב"ם אינו אסור אלא מדרבנן", עכ"ל הב"י. ובאמת מה שכתב הגר"א בדעת השו"ע צ"ע לאור דברי הב"י הללו. ועכ"פ אמר לנו מו"ר, שכיוון שלעניין יו"ט הוצאה קילא טפי משאר המלאכות, וכדלהלן, אין להתפלא על כך שהותרה בחוה"מ ללא הגבלה, ואין ללמוד ממנה למלאכות אחרות.

איסור הוצאה שלא לצורך ביו"ט אינו מן התורה לדעת רש"י

והנה, כתב רש"י (ביצה שם ד"ה ליפלגו) וז"ל: "שמע מינה דלכולי עלמא יש הוצאה ליום טוב, אלא שמן התורה הותרה לצורך, ובית הלל אית להו כיון דהותרה לצורך הותרה מן התורה לגמרי, אלא רבנן גזור במידי דהוי טרחא דלא צריך, כגון אבנים, אבל בקטן וספר תורה, דצריכינן להו ביום טוב, לא גזור, ובית שמאי לית להו מיגו, ומידי דצורך אכילה שהתורה התירתו, הותר; ושאינו צורך אכילה, באסורו עומד מן התורה", עכ"ל. ומבואר בדבריו שלשיטת בית הלל, הותרה כל הוצאה ביו"ט, ואף שאינה לצורך, ואין בה אלא איסור דרבנן. ולפי זה ניתן לומר יותר בשופי שלא גזרו חכמים אלא על יו"ט, ולכן בחוה"מ הוצאה

מותרת. ויתירה מזו, מבואר בדברי רש"י שגזרו על הוצאה משום טרחה, וקשה איפוא לומר שדווקא הוצאה הותרה בחוה"מ משום שאין בה טרחה.

קושיות הראשונים על שיטת רש"י

ואולם התוס' (ביצה שם ד"ה ה"ג) הקשו, דבגמרא (פסחים מו ע"ב) נאמר שהאופה ב"י"ט שלא לצורך לוקה, ואף הדעה שאינו לוקה לא היקלה אלא משום שאומרים הואיל, ומוכח שבאופן עקרוני ההיתר הוא רק לצורך י"ט²². ועוד הקשו שרש"י נזקק לשנות את גירסת הספרים: "אלא מעתה הוציא אבנים לבית הלל הכא נמי דלא מיחייב מלקות", לפיה מוכח שיש איסור תורה בהוצאת אבנים, ותחת זאת גורס: "אלא מעתה ליפלו באבנים"²³. והרשב"א (ביצה שם ד"ה אלא) הוסיף והקשה וז"ל: "ותימא לי, אם כן היאך מצינו עירוב והוצאה ל"י"ט, אם כן הוצאת אבנים לכו"ע אסור מדאורייתא, ואם הוצאת אבנים אינה אלא מגזירת חכמים, אם כן אין עירוב והוצאה ל"י"ט, ואם כן היאך נמצא דבר והפכו ביחד. ועוד, מאי קא פריך רב יוסף אלא מעתה אדמיפלגי בקטן ליפלו באבנים, דילמא בעירוב והוצאה פליגי ומיהו מדרבנן גזר באבנים משום דהוי טרחה דלא צריך", עכ"ל. והיינו שאם כל האיסור בהוצאת אבנים הוא מדרבנן, נמצא שגם למסקנת הגמרא סבורים ב"ה שמן התורה אין עירוב והוצאה ל"י"ט, וכן נמצא שגם לפי הה"א היה ניתן להבין מדוע נחלקו באבנים, דהא אין איסור טלטולן מן התורה.

ובירושלמי (ביצה פ"א ה"ז) איתא: "תאני ולא את המפתח, בית הלל מתירין. ואמר רב הושעיה בר רב יצחק: הדא דאת אמר במפתח של אוכלין, אבל במפתח של כלים לא בדא. והא ר' אבהו יתיב ומתני ומפתחא דפלמנטרין בידיה? פלפלין הוה ליה בגווה", עכ"ל. ומפשטות דברי הירושלמי נראה שהוצאה שאינה לצורך י"ט לא הותרה כלל, ולא נחלקו בה בית הלל על בית שמאי. ואכן הרשב"א הביא בדבריו את דברי הירושלמי הללו. ובאמת נראה שגם מפשטות הבבלי עולה שבאבנים מודים בית הלל לבית שמאי שיש איסור תורה, דדוחק לומר שמודים רק לעצם האיסור.

22. ובדעת רש"י נראה לכאורה שחילק בין אפיה להוצאה, וכדעת הרמב"ם (הל' י"ט פ"א ה"ד).

23. בכתבי היד של הגמרא מופיעה גירסה דומה לגירסה שלפנינו, ורק המילה מלקות אינה מופיעה בהם.

תירוץ מהר"ם מלובלין לקושיית הרשב"א והקשיים שבו

ומהר"ם מלובלין (ביצה שם ד"ה אלא מדלא) כתב בדעת רש"י וז"ל: "ר"ל אבל אי ס"ל דאין איסור הוצאה ליו"ט אם כן אפילו אבנים לישתרו, דלא שייך למיגזר עלייהו ולאסור מדרבנן כיון דהוצאה אינה חשובה מלאכה כלל ואין בה שום איסור מדאורייתא, אבל השתא דיש איסור הוצאה ליו"ט, ר"ל דהוי בכלל לא תעשה כל מלאכה מן התורה אלא דהותרה מכח מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, דין הוא לגזור ולאסור מדרבנן במידי דלא צריך כלל כגון אבנים, משום דלא ליתי להקל ביו"ט בכל מלאכות שהן דאורייתא", עכ"ל.

אך לכאורה קשה לומר כן. ראשית, לא מובן מה המשמעות של הקביעה כי "יש איסור הוצאה ליו"ט", אם בפועל הכל מותר מדאורייתא. שנית, לא מובן מה ההכרח לומר שאם הוצאה לא נאסרה אין מקום לגזור אך אם נאסרה יש מקום לגזור, שהרי החשש שיבוא אדם "להקל ביו"ט בכל מלאכות שהן דאורייתא" לא תלוי בהגדרה הדקה של מהות ההיתר בהוצאה. שלישית, רש"י עצמו כתב להדיא שטעם האיסור בהוצאת אבנים הוא "דהוי טרחא דלא צריך", ולא שגזרו שמא יקל בכל מלאכות שהן דאורייתא.

הבנת הר"ן והשער המלך בדעת רש"י

והר"ן (ו' ע"א בדפי הר"ף ד"ה אבל) כתב וז"ל: "מדברי רש"י ז"ל נ"ל דהוצאת כלים אף על פי שאין בהם צורך ליום כלל כל שאינו מוציא אותן לצורך [מחר] שרי". וכן כתב בשער המלך (הל' יו"ט פ"א ה"ד ד"ה ואי קשיא, עמ' צב בהנד"מ) ביישוב שיטת רש"י, "שהוא סובר דכל הוצאה שאינו עושה אותה אלא ליומיה, אע"פ שאין בה צורך היום כלל שריא מדאורייתא, אבל הוצאה שאינו עושה אותה אלא לצורך מחר מתסרא מדאורייתא, וטעמא דמילתא, דכיון דמשום מתוך אתינן עלה, אי אפשר להתירה יותר ממה שהתירה התורה באוכל נפש, שלא התירה בו אלא צורך יומי", עכ"ל. והיינו שמלאכה שאינה לצורך חול, אפילו שאינה נצרכת במועד, לא נאסרה מדאורייתא, ודווקא מלאכה הנעשית לצורך חול אסורה מדאורייתא.

ולכאורה לא ברור מה פירוש הוצאה ליומיה שאין בה צורך היום כלל, דלכאורה אם היא ליומיה, הרי שיש בה צורך. ואם אין בה צורך, היא לא ליומיה. ואולי כוונתם לדבר שיש בו צורך היום אך הצורך מועט וניתן בקלות רבה לוותר על המלאכה. וכיון שעכ"פ יש צורך מסוים ביו"ט עצמו הדבר הותר לגמרי וקל

ממלאכה שאינה לצורך יו"ט כלל. ואמנם בגמרא לא נאמר חילוק כזה ולכאורה גם רש"י לא כתבו, אך ההבנה הזו מיישבת את עיקר קושיית הראשונים על רש"י, דמה שנאמר שלוקה הוא דווקא בעושה לצורך מחר ולא במלאכה לצורך היום שאין בה צורך.

הוצאה היא מלאכה גרועה, ולכן הותרה בחול המועד

ועוד מצינו בזה חמישה נביאים מתנבאים בסגנון אחד, הלא המה הציץ אליעזר (ח"ז ס' נט אות ד), השבט הלוי (ח"ו ס' סח), ויבלחט"א המועדי ה' (פ"ו הערה 7), התורת המועד (ביאורים ועיונים, ח"א פ"ב סוף הערה ו) והזמרת הארץ (ס' מב אות ב). ואלו דבריהם בתוספת הסבר: בהוצאה ישנה קולא מיוחדת שאינה קיימת בשאר המלאכות, שהיא מוגדרת כ'מלאכה גרועה', דהיינו מלאכה חסרת חשיבות באופן מיוחד, ואינה יוצרת דבר, הגדרה שמשפיעה גם על הלכות שבת ויו"ט, דכתבו התוס' (ביצה שם ד"ה דלמא) שזה הטעם שהותרה ביו"ט, לפי הה"א שהותרה לגמרי. וכן כתב הרשב"א (ביצה שם ד"ה ואין), ואף הוסיף וכתב וז"ל: "ואי לא כתיבא²⁴, לא מחייב עלה אפילו בשבת", עכ"ל. ויעוין בתוס' (שבת ב' ע"א ד"ה יציאות) שכתבו שזו הסיבה שמסכת שבת נפתחה בדיני הוצאה. ועוד כתבו (שם ד"ה פשט) שזו הסיבה שנצרכו שתי ילפותות למלאכת הוצאה: מרה"י לרה"ר, ומרה"ר לרה"י. ועל כגון דא אמורים דברי הגמרא במו"ק (יב ע"א), שהלכות המועד עקורות הן ואין ללמוד זו מזו, וממילא אין ללמוד מהיתר ההוצאה היתר כללי במלאכות שאין בהן טרחה.

הוכחת האחרונים מהיתר נטילת גבשושית במועד שמלאכה שאין בה טרחה מותרת

והנה, כתבו הסמ"ג (ל"ת עה, עמ' שכא בהנד"מ) והסמ"ק (מצווה קצה) וההגמ"י (פ"ח אות ח) בשם רבינו יוסף שמותר להסיר גבשושית שבביתו בחוה"מ. והובאו הדברים להלכה בב"י ובשו"ע (ס' תקמ ס"ב). ובביאור הדברים כתב ר' אייזיק שטיין (בביאורו לסמ"ג שם) שטעם ההיתר הוא "הואיל ואיסור חוה"מ משום טירחא ולא טירחא... ולא משום אם המלאכה דומה לאחת מאבות מלאכות, כגון קושר או מתיר דלית

24. דהיינו, אם לא היתה מלאכת הוצאה נכתבת בפירוש בתורה שבכתב (ראה שבת צו ע"ב).

בה טירחא", עכ"ל. והמהרש"ל (בביאורו לסמ"ג שם) הביא דבריו. וכן כתב האשל אברהם (בוטשאטש, סי' תקמ) בביאור דברי השו"ע. ובחזו"מ כהלכתו (פ"ב הערה כה) למד מזה שמלאכה שאין בה טרחה לא נאסרה בחזו"מ.

דחיית ההוכחה

אמנם המועדי ה' (פ"ו הערה 5) דחה ראייה זו, וכתב שמהקשר דברי הסמ"ג והסמ"ק נראה שלא הותרה הסרת גבשושית אלא לצורך המועד. ונראה שכוונתו לכך שמיד אחרי שהביא הסמ"ק דין זה, הוא הביא את ההיתר לבנות כותל של הוצא ודפנא במועד, והיתר זה אינו נובע מכך שאין טרחה בדבר, אלא מכך שמעשה הדיוט הוא, כמפורש בגמרא (יא ע"א), ומעשה הדיוט לא הותר אלא לצורך המועד (כפי שיתבאר לקמן עמ' רד ואילך), ואם כן, הדעת נותנת שלכך הכוונה גם בהיתר הסרת הגבשושית²⁵. ועכ"פ בטל ההכרח מדברי האחרונים. וכן מפורש במשנ"ב (סי' תקמ סק"ז) שההיתר הוא לצורך המועד²⁶. ואף במאירי (י' ע"ב ד"ה המשנה²⁷) מוכח שהיתר נטילת גבשושית בביתו הוא רק לצורך המועד, שהרי כתב שהוא נלמד בק"ו מהיתר השוואת פני השדה לצורך המועד, ועל כרחק שגם בגבשושית ההיתר הוא רק לצורך המועד, ולא סגי במה שאין בזה טרחה כדי להתיר. ודיו לבא מן הדין להיות כנידון. וכן כתב המהדיר למאירי (הערה 13). ואף מפשטות דברי הצדה לדרך (מאמר ד' כלל ו' פ"ג) נראה שהיתר הסרת הגבשושית הוא משום מעשה הדיוט לצורך המועד.

25. וכן הוכיח המועדי ה' מאופן הבאת הדין בהגמ"י, שכתב דשרי משום שעושה זאת בבית ורק בשדה אסור, ועל כרחקו שאין בטעם טרחה מועטת בפני עצמו כדי להתיר זאת. אך נראה שראייה זו אינה מוכרחת, דיתכן שההבדל בין השדה לבית הוא בכמות הטרחה הנדרשת. וכן משמע מדברי הב"י (סי' תקלז אות ט' וסי' תקמ אות ב).

26. אמנם המשנ"ב כתב: "דאע"ג דמלאכה גמורה היא [ובשבת חייב על זה משום בונה] ואינו דבר האבד ולצורך המועד בעלמא אינו שרי כי אם בשינוי, אפילו הכי מתירינן אפילו כדרכו משום דנטילת גבשושית לית בה טורח", עכ"ל. ולכאורה לא מצאנו צורך בשינוי אלא במעשה אומן ולא במעשה הדיוט, וכמבואר לקמן (סי' ח). וצ"ע. והבאר משה (שטרן, ח"ז הל' חוה"מ סי' מב אות א) הקשה על פירוש המשנ"ב וז"ל: "לדבריו צ"ע למה לי טעמא של אין בו טורח, הא מעשה הדיוט מותרת לצורך המועד אף שיש בו טרחה". ואולי יש ליישב לפי המתבאר לקמן (עמ' רכד ואילך) שראשונים רבים אסרו מעשה הדיוט לצורך המועד כשיש בו טרחה מרובה.

27. צ"ל המשוה.

ראיה לדברי האשל אברהם מדברי רבינו פרץ

ואולם נראה שמדברי רבינו פרץ בהגהותיו על הסמ"ק יש לקיים את דברי האשל אברהם, דז"ל (שם הגהה יג): "דאף על גב דאמרין בפרק כלל גדול (שבת עג ע"ב) היתה גבשושית ונטלה, בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום חורש, אלמא מלאכה גמורה היא, וגם אינו דבר האבד, אפילו הכי שריא בחולו של מועד, כדפירש ריב"א גבי ההיא דחגיגה (יח ע"א) דקאמר גבי חולו של מועד לא מסרה הכתוב אלא לחכמים איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזה מלאכה אסורה איזה מלאכה מותרת. ופירש ריב"א דמלאכה מותרת היינו מלאכה שאינו של טורח", עכ"ל. ובתוס' רבינו פרץ (פסחים ה' ע"א ד"ה למעוטי) הביא את פירושי רש"י ור"ת לאמור בחגיגה שמסרן הכתוב לחכמים לומר איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת, והביא את קושיות הריצב"א עליהם, ואחר כך כתב וז"ל: "לכן נראה לריצב"א דלהכי נקט איזו מלאכה מותרת, להשמיענו דאפילו בדבר שאינו אבד מותר, כגון דליכא טירחא. ואיזו מלאכה אסורה, כגון דאיכא טירחא", עכ"ל. ומכך שלא הזכיר כלל שמדובר על צורך המועד, מוכח שהתיר בזה מלאכה שאין בה טרחה אפילו במקרה שאינה לצורך המועד. ואף בסמ"ק לא נכתב להדיא שמדובר על צורך המועד, וסיבת ההיתר היחידה שנזכרה היא שאין טרחה. וכבר הרגיש בזה המועדי ה' (שם). ואכתי אין להוכיח מכך שאף הסמ"ג והסמ"ק וההגמ"י התכוונו לכך, אך זכינו לדין שלדעת הריצב"א ורבינו פרץ, מותרת מלאכה שאין בה טרחה אף שלא לצורך המועד²⁸.

החזו"מ כהלכתו מחלק בין מלאכה שבמהותה היא מלאכת טורח ושיהוי לשאינה כזו

והחזו"מ כהלכתו (שם ס"ט) כתב וז"ל: "מלאכה שבמהותה היא מלאכת טורח ושיהוי, אלא שבמקרה הנוכחי נעשית ללא טורח, אסורה. כגון תלישת עשב ביד, למרות שנעשית ללא טורח, מכל מקום מלאכת הקצירה היא מלאכה של טורח

---

28. ובספר ירושלים במועדיה (הערות, עמ' קעג) כתב לדחות את ראיית האשל אברהם, דבהסרת גבשושית נעשית מלאכת הבנין בדרך של פסיק רישא. ולא זכינו להבין דבריו, דלכאורה האדם מתכוון לתקן את צורת ביתו ושפיר הוי בונה, וכמבואר בגמרא (שבת עג ע"ב): "היתה לו גבשושית ונטלה, בבית, חייב משום בונה", וברש"י: "בבית שייך בנין, שמתכוין להשוות קרקעיתו". וצ"ע.

ושיהוי, לפיכך נאסרה בכל אופן, עכ"ל. וציין (הערה כח) לדברי המב"ט הנ"ל (עמ' קלה) כמקור לדין זה. ובכך הוא יישב את דברי המב"ט עם השיטה המתירה מלאכה שאין בה טרחה.

קשיים בחילוק זה

ואולם מלבד כל המתבאר לעיל, לכאורה הגדרה זו קשה מצד עצמה, דמי יימר לן מה המהות של כל מלאכה? וכשם שאפשר לקצור מעט ואפשר לקצור הרבה, כך בהוצאה מרשות לרשות ניתן להוציא מעט וניתן להוציא הרבה, ואעפ"כ התירה החוה"מ כהלכתו משום שאין בה טרחה. וצריך לומר שהולכים אחר רוב הפעמים שעושים את המלאכה. אך יש בדבר דוחק, שדין זה לא יזכה להגדרה ניאונה בש"ס ובפוסקים, ויילמד רק מקושיה מקרית העולה מדברי המב"ט. וצ"ע.

והחוה"מ כהלכתו (הערה כה) הביא ראיה להיתר מלאכה שאין בה טרחה מדברי האשל אברהם הנ"ל בענין הסרת גבשושית, שבשדה נאסרה משום חורש ובבית הותרה, ובהמשך (הערה כח) התקשה מדין זה, שהרי חרישה היא במהותה מלאכה שיש בה טרחה ושיהוי, ולכאורה היה צריך לאוסרה אף כשאין בה טרחה ושיהוי. וכתב שאולי יש לחלק בין שדה לבית, שבשדה נעשית המלאכה בשיהוי וטרחה, ואילו בבית לא. ובזה נהיה החילוק עוד יותר רחוק ומחודש²⁹. ומלבד זאת קשה שגם בתוך הבית בדרך כלל מלאכת בונה נעשית בטרחה ושיהוי, וכדי לתרץ זאת הוא יצטרך לחלק גם בתוך הבית בין בניה באופן של הסרת גבשושית שנעשית תמיד בלי טרחה ושיהוי ובין רוב הבניות האחרות שנעשות בבית. וזה לכאורה דוחק גדול³⁰.

29. והחוה"מ כהלכתו תמך יתדותיו בלשון היראים, שכתב שהתירו "מלאכה מועט' בבית". ואולם נראה שברוב רובן של המלאכות אין חילוק בין בית לשדה, ולדוגמא תפירה, בנייה, סתירה, צביעה, קריעה, כיבוס, מכה בפטיש, בורר, דש, מבשל וכד' נעשות גם בבית בדרך טרחה. ומאידך גיסא, אם מדובר על מלאכה הנעשית לצורך אוכל נפש, היא כבר מותרת בבית מטעם אוכל נפש. ולכאורה לדבריו יוצא שצריך להעמיד את דברי היראים דווקא בפרקמטיא ובמלאכת חורש ובעוד מלאכות ספורות שמתקיים בהן החילוק הזה. וצ"ע.

30. וגם מה שחילק (שם סט"ז) בין איסורים דרבנן שנאסרו מחמת עצמם ובין כאלו שנאסרו שמא ישללו בעשיית מלאכות דאורייתא, אינו מובן לכאורה, דמאי חזית להחמיר באלו שנאסרו מחמת עצמם יותר מבאלו שנאסרו שמא ייכשל במלאכה דאורייתא? ויעוין בכס"מ

טענת הרדב"ז שהאוסרים מן התורה מלאכה בחוה"מ יחמירו במלאכה שאין בה טרחה

והנה, כתב הרדב"ז (ח"ב סי' תשכז) וז"ל: "איכא פלוגתא דרבוותא אם אסור מלאכה בחולו של מועד אי הוי מדאורייתא או מדרבנן. ולדעת האומרים שאין מלאכה בחול המועד מן התורה, והוא דעת הרב ז"ל³¹, אם המלאכות האלו עושה אותם תדיר ואינם לצורך המועד ולא לצורך האדם ולא דבר האבד, ודאי אסורים, שעיקר המלאכות שנאסרו הוא כדי שלא יהא כיום חול לכל דבר, לפיכך אם חסר אחד מאלה יש להתיר. וכל שכן במלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון דתליא בפלוגתא לענין שבת. ולדעת האומר שהמלאכות בחול המועד אסורות מן התורה, יש להחמיר אע"פ שאינו עושה אותה תדיר... ואם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו טורח בה, שאינה תדירה, מסתברא להתיר לדעת הרב", עכ"ל. ונראה מדבריו שתלה את דין מלאכה שאין בה טרחה ואינה תדירה בשאלה אם מלאכת חוה"מ אסורה מן התורה או מדרבנן³². ונראה שסברתו היא שאף שמסר הכתוב לחכמים להכריע איזו מלאכה מותרת ואיזו אסורה, כל עוד לא מצאנו קביעה ברורה ומוצהרת שמלאכה שאין בה טרחה מותרת, יש להניח שהיא אסורה. ודווקא לפי האפשרות שאיסור המלאכה הוא מדרבנן, ניתן להתיר מלאכה שאין בה טרחה³³. ואמנם, בדברי היראים מבואר שהיתר מלאכה שאין בה טרחה מוסכם גם על הסוברים שמלאכת חוה"מ אסורה מן התורה, ומוכח שלא הסכים לסברת הרדב"ז.

(הל' שבת פ"ב ה"י) שכתב סברה הפוכה לגמרי (ועיין למ"ר שליט"א בטל חיים שבת ח"ג עמ' שמב-שמג שהעיר על דברי הכס"מ, ועכ"פ לא חלק על עצם הסברה). ובאמת נראה שמעשה שנאסר משום שנראה כמתקן כלי, הוא פחות קרוב למכשול מאשר מעשה שנאסר שמא יתקן כלי. וצ"ע. ועוד קשה על דבריו (שם, ביאורים אות ט), דבקיפול טלית אין טרחה. ובטח שאין בו יותר טרחה מאשר נהיגה ברכב, שלשיטתו היא מעשה שאין בו טרחה (ראה לקמן עמ' ריט). וצ"ע.

31. הרמב"ם.

32. וכן כתב במועדים וזמנים (ח"ז סי' קנד) בביאור דברי הרדב"ז הללו.

33. יש לציין שלא ברור מדבריו אם חוסר הטרחה הוא גורם עצמאי להיתר, או שצריך גם מלאכה שאינה צריכה לגופה כדי להקל. וצ"ע.

ה. הלכה למעשה

הלכה למעשה

להלכה נראה שיש להחמיר במלאכה שאין בה טרחה ואין להתירה אלא לצורך המועד, הואיל וכן נראה מפשטות הגמרא שהתירה דבר האבד רק כשאין בו טרחה, וכן דעת הרמב"ם והרא"ש. ולפי מה שהתבאר בעניין תלישת עשבים יוצא שאף השו"ע מחמיר במלאכה שאין בה טרחה. וכן נראה מדברי המאמ"ר (סי' תקמז סק"ב הנ"ל), המשנ"ב (סי' תקמ סק"ז וסי' תקמז סקכ"ה³⁴) והכה"ח (סי' תקמ סקט"ו וסי' תקמז סקמ"ג). וכן מוכח מדברי החיי אדם (סי' קי ס"א), שאסר קשירה והתרה שאינן לצורך המועד. וכן פסק בשמירת שבת כהלכתה (פס"ו סל"ח) שמלאכה שאין בה טרחה מותרת רק לצורך המועד, ובהמשך (סנ"ח) אסר לקטוף אפילו עלה אחד שלא לצורך המועד. וכן פסק החוט שני (עמ' קעו³⁵). וכן נראה מדברי הירושלים במועדיה (פסקים, עמ' רה), שלא התיר לשוחח בטלפון עם ידידים בחוה"מ אם השיחה אינה לצורך המועד, אלא אם כן רק במועד יש לו זמן לדבר ולאחר מכן לא יהיה זמנו פנוי³⁶.

ואמנם בשעת הדחק נראה שכדאים הם הראשונים המיקלים בזה לסמוך עליהם, ואף שלא במקום הרווחה, ובפרט לאור העובדה שיש מפוסקי זמננו שמתירים זאת אף שלא בשעת הדחק, ובתוכם החוה"מ כהלכתה (פ"ב ה"י), הגרש"ז אורבך (ה"ד בחוה"מ כהלכתה שם הערה כב) והפניני הלכה (פ"א ס"ב³⁷). אך נדיר מאוד שלא יהיה צורך המועד וגם לא דבר האבד ובכל זאת תהא שעת הדחק.

34. וכן הוכיח החוט שני (עמ' קעד) ממה שכתב בשעה"צ (סי' תקלא סקט"ו) שגילוח השפם מותר דווקא לצורך המועד, אף על פי שזו מלאכה שאין בה טרחה, וממה שכתב במשנ"ב (סי' תקלג סק"כ) שמותר להרוג זבובים ויתושים משום "דאין לך צורך אדם גדול מזה".

35. ובין היתר כתב בטעמא דמילתא "שלא נתפרש לנו מהם המלאכות שאין בהם טירחא". וראה כעין זה במעשה איש (ח"ה עמ' כ).

36. וכן כתב בתשובות אביגדר הלוי (סי' תקל אות א) שהגדר של מלאכה האסורה בחוה"מ הוא "כל ל"ט מלאכות פרט למפורש בשו"ע להיתר", ושם (אות כב-כג) אסר גזירת והידוק נייר אם אינם לצורך המועד.

37. ויש להעיר שבהרחבות לפניני הלכה (פ"א ב, ג) נכתב ש"לא מצאנו כדברי המחמירים [במלאכה שאין בה טרחה] בראשונים... וכן משמע מרוב רובם של האחרונים [שיש להקל]", אך לא צוין לאילו אחרונים הכוונה, ולא הובאה התייחסות למקורות הרבים שהובאו לעיל.

ולגבי כיבוי האור במקום שאין צורך להחשיך את החדר ומכבים רק כדי שלא יתבזבז חשמל, כתב החוט שני (עמ' קפד-קפה) שיש להתיר משני טעמים: ראשית, יש להגדיר זאת כדבר האבד³⁸, ושפיר יש להקל בזה. שנית, אם ייאסר הכיבוי, הדבר יגרום לחלק מהאנשים להימנע מלהדליק את האור, ולכן יש להגדירו כצורך המועד. ובחזו"מ כהלכתו (שם הערה כה) כתב סיבה שלישית להקל בזה, שכיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

---

38. ואף שההפסד מועט ביותר, מכל מקום גם הטרחה מועטת ביותר.